

DiSKAR

TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

Sendikalaşma ve Toplu İş Sözleşmesi Raporu Ağustos 2016

2 Ağustos 2016

Sendikalı işçilerin üçte biri toplu sözleşme kapsamı dışında

Sendikalaşmada son 4 yıldır yaşanan artışın büyük bölümü yapıy

Toplu iş sözleşmesi kapsamı özel sektörde sadece yüzde 4,6

Özet

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü (DiSK-AR) Temmuz 2016 sendikalaşma ve Aralık 2015 toplu iş sözleşmesi kapsamı istatistiklerini değerlendirdi.

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından yüzde 11,5 olarak açıklanan sendikalaşma oranı gerçek durumu yansıtmıyor.
- Kayıt dışı işçileri de kapsayan fiili sendikalaşma oranı yüzde 9,7, toplu iş sözleşmesi kapsamı yüzde 7, özel sektörde toplu iş sözleşmesi kapsamı ise yüzde 4,6'dır.
- 2012-2016 arasında sendikalı işçi sayısı 1 milyondan 1,5 milyona çıkmış olmasına karşın, sendikalı işçilerin yaklaşık 500 bini toplu iş sözleşmesinden yararlanamıyor.
- 2013, 2014 ve 2015 yıllarında hızla artan sendikalı işçi sayısı, 2016 Temmuz ayında durma eğilimine girdi.
- Sendikalaşmanın en düşük olduğu işkolları yüzde 2,6 ile inşaat, yüzde 3,4 ile turizm ve yüzde 4,9 ile büro işkoludur.
- Erkek işçilerde sendikalaşma oranı yüzde 13 iken, kadın işçilerde yüzde 7'dir.
- İstanbul sendikalaşmanın en düşük olduğu iller arasına yer alıyor.

Giriş

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu gereğince işçi sendikalarının üye sayılarına ilişkin istatistik 30 Temmuz 2016 tarihli Resmi Gazete'de yayımlandı. Sendikalaşma istatistiği bir yandan Türkiye'de işçi sendikalarının tablosunu ortaya

koyarken, öte yandan sendikaların toplu iş sözleşmesi yapmaları için gerekli olan yüzde 1'lik işkolu barajını aşp aşmadıklarını gösteriyor.

2012 yılında çıkarılan 6356 sayılı yasadan sonra sendikaların üye sayılarını hesaplama yöntemi değiştirildi. Bir yandan e-devlet yoluyla üyelik sistemine geçildi. Öte yandan işçi sayıları açısından Sosyal Güvenlik Kurumu verileri esas alınmaya başlandı. Böylece 2821 sayılı Sendikalar Yasası döneminde sendika üye sayılarına ilişkin gerçek dışı veriler büyük ölçüde ortadan kalktı. 6356 sayılı yasadan sonra yayımlanan istatistiklerin önceki döneme göre daha sağlıklı olduğunu söylemek mümkün. Ancak yeni dönemde de sendikalaşma oranları ve toplu iş sözleşmesi kapsamında ilgili hesaplamalarda çeşitli sorunlar yaşanıyor. ÇSGB kayıt dışı işçileri hesaba katmadığı için sendikalaşma oranları gerçek durumdan daha yüksek çıkıyor.

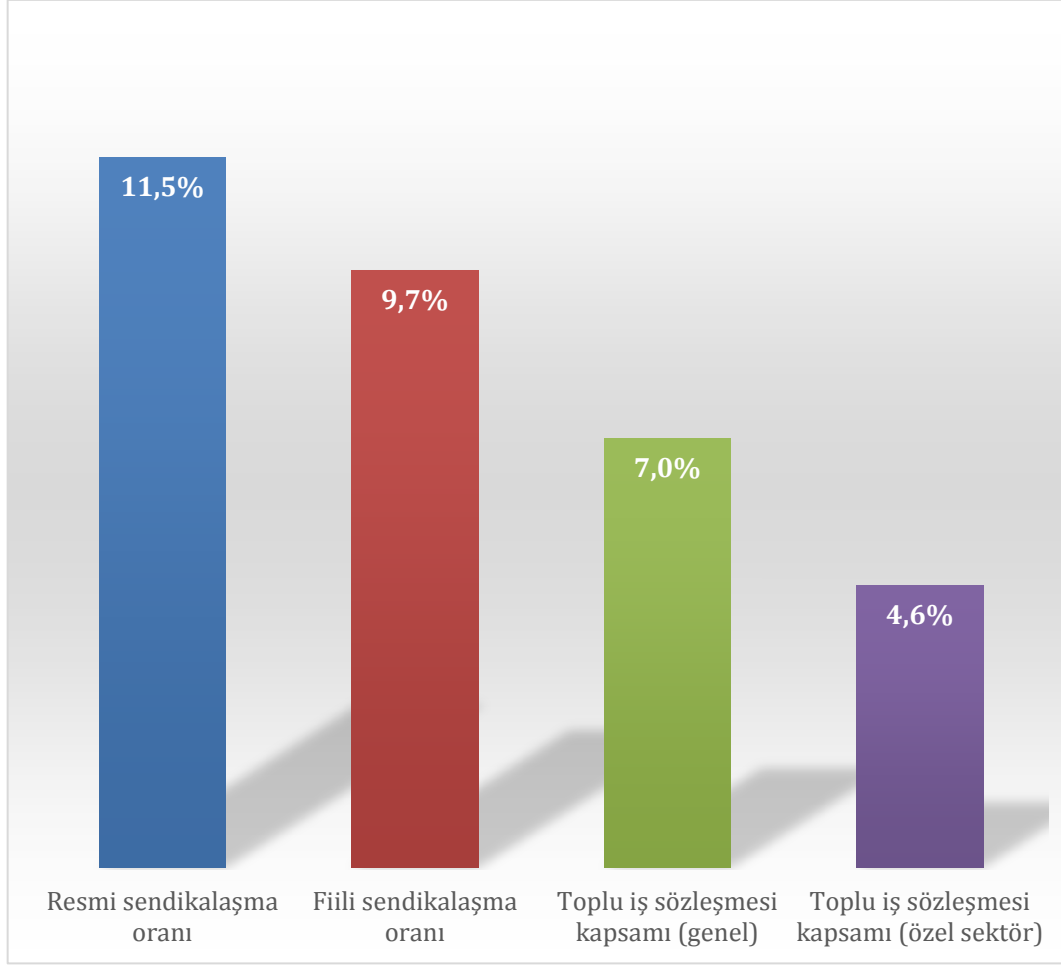
Bu raporda 2013-2016 döneminde (6356 sayılı yasa sonrası) sendikalaşma oranları ve toplu iş sözleşmesi kapsamı ele alınacaktır.

Sendikalaşma

Temmuz 2016 istatistiğine göre sendikalı işçi sayısı 1 milyon 499 bin 870'dir. Sigortalı işçi sayısı ise 13 milyon 38 bin 351'dir. Böylece sigortalı işçilerin sendikalaşma oranı yüzde 11,5 olmaktadır. Ancak bu oran kayıt dışı çalışanları kapsamadığı için hatalıdır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) sendikalaşma oranını üye sayılarını Sosyal Güvenlik Kurumu'na (SGK) kayıtlı olan işçi sayısına bölerek bulmaktadır. Bu oran ILO tarafından kullanılan yöntemle uyumsuzdur ve iki nedenle hatalıdır. Birincisi kayıt dışı işçiler hesaba katılmadığı için sendikalaşma oranı fiili durumdan daha yüksek çıkmaktadır. Öte yandan bu oran toplu iş sözleşmesi kapsamındaki sendikalı işçi sayısını yansıtmamaktadır. Türkiye'de toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi sayısı sendikalı işçi sayısının çok altındadır. Öte yandan kamu ve özel sektörde sendikalaşma oranları açısından büyük farklar vardır. Bu yüzden alternatif sendikalaşma ve toplu iş sözleşmesi kapsama oranlarına bakmakta yarar vardır.

Sigortalı işçileri esas alan resmi sendikalaşma oranı yüzde 11,5 iken kayıt dışı işçileri hesaba kattığımızda bu oran yüzde 9,7'ye gerilemektedir. Toplu iş sözleşmesi kapsamı oranları açısından ise durum daha da vahimdir. İşçilerin sadece yüzde 7'si toplu iş sözleşmesi kapsamındadır. Özel sektörde ise toplu iş sözleşmesi kapsamı yüzde 4,6 civarındadır. Diğer bir ifadeyle toplu iş sözleşmesi yoluyla fiilen sendikal hakları kullanabilen işçilerin oranı genel olarak yüzde 7, özel sektörde yüzde 4,6'dır (Grafik 1). Bu tablo karşısında ÇSGB tarafından açıklanan yüzde 11,5'lik sendikalaşma oranı fiili durumu yansıtmayan yapay bir sendikalaşma oranıdır.

Grafik 1: Sendikalaşma ve TİS Kapsama Oranları

Sendikalı işçi sayısının ve oranının bir önceki döneme göre düştüğü görülmektedir. Bu durum son dört yılda ilk kez olmaktadır. Ocak 2014 döneminde 1 milyon 514 bin 53 olan işçi sayısı 14 bin 193 kişi azaldı. Resmi sendikalaşma oranı da yüzde 12’den yüzde 11,5’e geriledi. Bu gerilemenin nedeni 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından Aksiyon-İş konfederasyonuna bağlı sendikaların kapatılması olmuştur. Ancak azalma eğilimi bununla sınırlı değildir. Ocak 2013 istatistiğinden bu yana her dönem hızlı biçimde artan sendikalı işçi sayısı Temmuz 2016 istatistiğiyle ilk kez durgunluk eğilimine girmiştir.

Tablo 1: Sigortalı ve Sendikalı İşçi Sayısı (2013-2016)

	2013 Ocak	2013 Temmuz	2014 Ocak	2014 Temmuz	2015 Ocak	2015 Temmuz	2016 Ocak	2016 Temmuz
Sigortalı işçi sayısı	10.881.618	11.628.806	11.600.554	12.287.238	12.180.945	12.744.685	12.663.783	13.038.351
Üye Sayısı	1.001.671	1.032.166	1.096.540	1.189.481	1.297.464	1.429.056	1.514.053	1.499.860
Üye artışı		30.495	64.374	92.941	107.983	131.592	84.997	-14.193
Oran	9,2%	8,9%	9,5%	9,7%	10,7%	11,2%	12,0%	11,5%

Kaynak: ÇSGB, Temmuz 2016 İstatistikleri

Sendikalı işçi sayısı 2013-2016 döneminde yüzde 50 artışla 1 milyondan 1 milyon 500 bin civarına çıktı. Tablo 1’de de görüldüğü gibi 2013 yılından bu yana düzenli olarak ve yüksek miktarlarda artan sendikalı işçi sayısı, 2016 Temmuz ayında bu eğilimi terk ederek durgunlaşmıştır. Aksiyon-İş’in 30 bin civarında üyesi olduğu dikkate alınacak olursa, Aksiyon-İş sendikaları kapatılmamış olsaydı, sendika üye sayılarında Temmuz 2016’da 15 bin civarında artış olacaktı. Temmuz 2015’te 130 binin üzerinde işçi sendikalı olurken 2016 Temmuz ayında sendika üyeliği durma noktasına gelmiştir. Önceki dönemlerle karşılaştırıldığında bunun ciddi bir durgunluk anlamına geldiği açıktır. Özellikle son iki yılda sendika üyeliğinde görülen hızlı artış eğilimi sona ermiştir. Son iki yılda görülen hızlı artışın en önemli nedeninin taşeron işçilerin sendikalaşması olduğu söylenebilir.

İşkollarına göre sendikalaşma

ÇSGB verilerine göre sendikalaşma oranları işkolları açısından da büyük farklılıklar göstermektedir. İnşaat, turizm ve büro işkolu en düşük sendikalaşma oranına sahip işkollarıdır (Tablo 2).

Tablo 2: İşkollarına göre işçi ve sendikalı işçi sayısı temmuz 2016

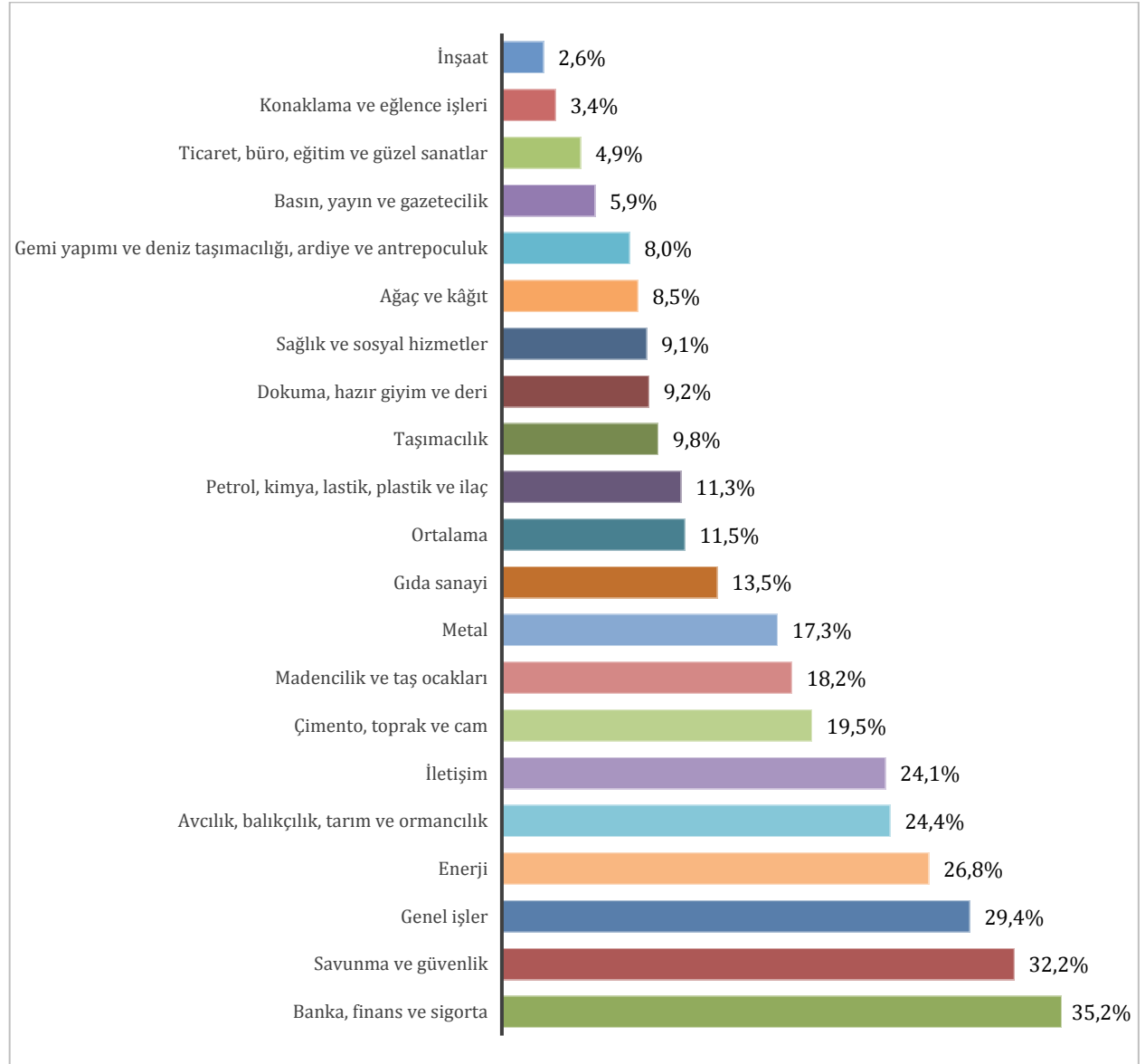
İşkolu	İşçi Sayısı	Üye Sayısı	Oran
Ağaç ve kâğıt	236.371	20.205	8,5%
Avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık	149.129	36.386	24,4%
Banka, finans ve sigorta	297.093	104.487	35,2%
Basın, yayın ve gazetecilik	94.167	5.518	5,9%
Çimento, toprak ve cam	170.961	33.320	19,5%
Dokuma, hazır giyim ve deri	985.106	91.080	9,2%
Enerji	241.116	64.676	26,8%
Gemi yapımı ve deniz taşımacılığı, ardiye ve antrepoculuk	167.016	13.414	8,0%
Genel işler	962.131	282.845	29,4%
Gıda sanayi	564.728	76.477	13,5%
İletişim	62.376	15.039	24,1%
İnşaat	1.730.246	45.406	2,6%
Konaklama ve eğlence işleri	861.568	29.197	3,4%
Madencilik ve taş ocakları	190.946	34.803	18,2%
Metal	1.480.048	256.370	17,3%
Petrol, kimya, lastik, plastik ve ilaç	449.143	50.589	11,3%
Sağlık ve sosyal hizmetler	320.545	29.187	9,1%
Savunma ve güvenlik	270.757	87.182	32,2%
Taşımacılık	725.143	71.240	9,8%
Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar	3.079.761	152.439	4,9%
Genel Toplam	13.038.351	1.499.860	11,5%

Kaynak: ÇSGB, Temmuz 2016 İstatistikleri

Resmi sendikalaşma oranı yüzde 11,5 iken inşaat işkolunda sendikalaşma oranı sadece yüzde 2,6’dır. Turizm işkolunda yüzde 3.4 olan sendikalaşma oranı, 3

milyonu aşkın işçinin bulunduğu en büyük işkolu durumundaki büro işkolunda ise 4.9'dur (Grafik 2).

Grafik 2: İşkollarına göre sendikalaşma oranları (Temmuz 2016)

Kaynak: ÇSGB, Temmuz 2016 İstatistikleri

Sendikalaşma oranları imalat sanayiinde ve kamu ağırlıklı işkollarında ortalamanın üzerinde seyretmektedir. Sendikalaşmanın en yüksek olduğu üç işkolu banka-finans, savunma-güvenlik ve genel işlerdir. Savunma ve güvenlik kamu ağırlıklı bir sektör olmanın yanında özel güvenlik çalışanlarını kapsayan bir işkoludur. Özel güvenlik örgütlenmesinde yaşanan artış, bu işkolunda sendikalaşmayı yükseltti. Yine genel hizmetler işkolunda taşeron işçilerin sendikalaşması bu işkolunda sendikalaşma oranlarını artırdı.

Savunma ve güvenlik işkolunda 2013'te yüzde 12,2 olan sendikalaşma oranı, Temmuz 2016'da yüzde 32,2'ye çıktı. Aynı şekilde genel hizmetler işkolunda 2013'te yüzde 20,5 olan sendikalaşma oranı yüzde 29,4'e yükseldi. Benzer bir

eğilim banka ve finans sektöründe de görülmektedir. 2013'te yüzde 22,3 olan sendikalaşma oranı, 2016 Temmuz ayında yüzde 35,2'ye ulaştı. Buna karşın 2015 Temmuz ayında yüzde 6'ya ulaşan büro işkolu sendikalaşma oranı Temmuz 2016'da yüzde 4,9'a geriledi.

İllere göre sendikalaşma

Sendikalaşma illere göre de büyük farklılıklar göstermektedir. Sendikalaşmanın en düşük olduğu 10 il sırasıyla Denizli, Yalova, Antalya, Ordu, Nevşehir, İstanbul, Gaziantep, Osmaniye, Uşak ve Konya'dır. İstanbul yüzde 7,7 sendikalaşma oranı ile sendikalaşmanın en düşük olduğu 6. ildir. Denizli, Antalya, Gaziantep ve Konya gibi gerek imalat sanayi gerekse hizmet sektörünün yoğun olduğu illerde de sendikalaşma oranı oldukça düşüktür. İstanbul ve Antalya'da sendikalaşma oranının düşüklüğü hizmet ve turizm sektörlerindeki sendikalaşma oranlarının düşüklüğüne paraleldir. Gaziantep, Denizli ve Konya gibi bir milyon civarında işçinin çalıştığı ve imalat sanayii işçisinin yoğun olduğu illerde sendikalaşma oranlarının düşüklüğü Orta Anadolu'da sendikalaşma oranının düşük seyrettiğini ortaya koymaktadır (Tablo 3).

Tablo 3: İllere göre sendikalaşma

En düşük 10 il		En yüksek 10 il	
İl	Oran	İl	Oran
Denizli	5,1%	Bitlis	20,5%
Yalova	6,0%	Kırşehir	21,9%
Antalya	6,3%	Kars	22,0%
Ordu	7,6%	Bilecik	22,2%
Nevşehir	7,7%	Hakkari	22,3%
İstanbul	7,7%	Kütahya	23,6%
Gaziantep	8,0%	Muş	24,4%
Osmaniye	8,1%	Zonguldak	25,1%
Uşak	8,3%	Tunceli	25,6%
Konya	8,5%	Rize	28,0%

Kaynak: ÇSGB, Ocak 2016 İstatistikleri

Sendikalaşma oranlarının yüksel olduğu iller ise belediyeler dahil kamu işçiliğinin yoğun olduğu iller olarak ön plana çıkmaktadır. Zonguldak ve Rize'de kamu kömür ve çay işletmeleri sendikalaşma açısından en önemli faktördür.

Cinsiyete göre sendikalaşma

Sendikalaşma oranları cinsiyete göre de önemli farklılıklar göstermektedir. 9,1 milyon erkek işçinin 1,2 milyonu sendikalıdır ve erkek işçilerde sendikalaşma oranı yüzde 13'ün üzerindedir. 3,3 milyon kadın işçinin ise 254 bini sendikalıdır. Kadınların sendikalaşma oranı ise yüzde 7,6'dır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sendika üyeliği alanında da devam etmektedir (Tablo 4).

Tablo 4: Cinsiyete göre sendikalaşma

Cinsiyet	İşçi	Üye	Oran
----------	------	-----	------

Erkek	9.131.759	1.193.992	13,1%
Kadın	3.330.516	254.121	7,6%

Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı

Toplu iş sözleşmesi kapsamı sendikalı işçilerin sendikal hakları ne ölçüde kullanabildiğini göstermektedir. Toplu iş sözleşmesi kapsamında olmayan sendikalı işçinin gerçek bir sendikal korumadan yararlandığını söylemek mümkün değildir.

Pek çok ülkede toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi oranı sendikalı işçi oranından daha yüksektir. Örneğin AB ülkelerinde sendikalaşma oranı ortalama yüzde 20-25 civarında iken, toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi oranı yüzde 65'e yaklaşmaktadır. Teşmil uygulamaları yoluyla sendika üyesi olmayan işçiler de sendikaların imzaladığı toplu iş sözleşmelerinden yararlanmaktadır.

Türkiye'de ise toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi sayısı sendikalı işçi sayısının çok altındadır. ÇSGB verilerine göre Aralık 2015 itibariyle toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi sayısı 1 milyon 4 bindir. Oysa aynı tarih itibariyle sendikalı işçi sayısı 1 milyon 514 bindir. 510 bin işçi sendika üyesi olduğu halde toplu iş sözleşmesinden yararlanamamaktadır. Bir diğer ifadeyle sendikalı işçilerin üçte biri toplu iş sözleşmesinden mahrumdur (Tablo 5 ve Tablo 6).

Toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındaki sendikalı işçi sayısı giderek büyümektedir. 2012'de 311 bin sendika üyesi toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındaydı. 2014 yılında bu sayı 343 bine, 2015 yılında ise 510 bine yükseldi.

Tablo 5: Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı Dışındaki Sendika Üyeleri (2012-2015)

	Sendika Üyesi	TİS Kapsamı	TİS kapsamı dışı üye sayısı	Oran
2012	1.001.671	689.915	311.756	31,1%
2013	1.096.540	875.794	220.746	20,1%
2014	1.297.464	954.192	343.272	26,5%
2015	1.514.053	1.004.143	509.910	33,7%

Sendikalı işçilerin üçte birinin toplu iş sözleşmesi kapsamı dışında kalması toplu iş sözleşmesi isteminin iflası anlamına gelmektedir. Bunun en temel nedeni işkolu, işletme ve işyeri barajları ile anti-demokratik toplu iş sözleşmesi yetki mekanizmasıdır. Öte yandan son yıllarda taşeron işçilerde artan sendikalaşmaya rağmen toplu iş sözleşmelerinde büyük bir tıkanma yaşanmaktadır. Bu durum da sendikalı işçilerin toplu iş sözleşmesinden yararlanmasını zorlaştırmaktadır.

Tablo 6: İşkollarına göre toplu iş sözleşmesi kapsamı (Aralık 2015)

İşkolu	Üye Sayısı		
	Kamu	Özel	Toplam
1. Avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık	33.837	393	34.230
2. Gıda sanayi	29.033	38.809	67.842
3. Madencilik ve taş ocakları	15.838	22.710	38.548
4. Petrol, kimya, lastik, plastik ve ilaç	5.742	26.553	32.295

5. Dokuma, hazır giyim ve deri		44.691	44.691
6. Ağaç ve kâğıt	43	15.721	15.764
7. İletişim		26.608	26.608
8. Basın, yayın ve gazetecilik	620	1.881	2.501
9. Banka, finans ve sigorta		92.942	92.942
10. Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar	32.400	54.646	87.046
11. Çimento, toprak ve cam		24.280	24.280
12. Metal	1.061	161.470	162.531
13. İnşaat	39.389	3.203	42.592
14. Enerji	46.286	25.946	72.232
15. Taşımacılık	19.611	22.294	41.905
16. Gemi yapımı ve deniz taşımacılığı, ardiye ve antrepoculuk	1.962	6.385	8.347
17. Sağlık ve sosyal hizmetler	2.619	6.841	9.460
18. Konaklama ve eğlence işleri	1.588	13.072	14.660
19. Savunma ve güvenlik	20.575	11.389	31.964
20. Genel işler	110.055	43.650	153.705
Genel Toplam	360.659	643.484	1.004.143

Aralık 2015 tarihi itibarıyla toplu iş sözleşmesi kapsamı yüzde 7'dir. Toplu iş sözleşmesi kapsamındaki 1 milyon 4 bin işçinin 361 bini kamu sektöründe 643 bini özel sektörde çalışmaktadır. Özel sektörde toplu iş sözleşmesi kapsamı oranı yüzde 4,6'dır. Bir diğer ifadeyle yaklaşık 13,5 milyon işçi toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındadır (Tablo 7).

Tablo 7: Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı (Aralık 2015)

Toplam işçi sayısı	14.427.000
Özel sektör işçi sayısı	14.071.000
Toplu iş sözleşmesi kapsamı (genel)	1.004.000
Toplu iş sözleşmesi kapsamı (özel sektör)	643.484
Toplu iş sözleşmesi kapsamı (genel)	7,0%
Toplu iş sözleşmesi kapsamı (özel sektör)	4,6%

Değerlendirme ve öneriler

Türkiye'de sendikalaşma oranları ve toplu iş sözleşmesi kapsamı oldukça düşüktür. Sendikalı işçilerin üçte birini oluşturan 500 bin işçi toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındadır.

Bu durum mevcut toplu iş sözleşmesi sisteminin çökmesi anlamına gelmektedir. Son yıllarda sendikalaşmada yaşanan sayısal artışlar kağıt üzerinde kalmakta, sendikalaşan işçilerin büyük bir bölümü toplu iş sözleşmesinden yararlanamamaktadır.

Sendikalaşma ve toplu iş sözleşmesi kapsamının yükseltilmesi için,

- Sendikal yasalar Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) normlarına uygun hale getirilmeli, sendikal örgütlenmenin önündeki engeller kaldırılmalıdır.
- Toplu iş sözleşmesi yetki sistemi köklü biçimde değiştirilmelidir.
- İşkolu, işyeri ve işletme barajları kaldırılmalı, toplu iş sözleşmesi yetkisi işçilerin özgür iradesiyle (referandum) ile saptanmalı, hantal ve anti-demokratik mevcut yetki sistemi değiştirilmelidir.
- 6356 sayılı yasada yer alan teşmil sistemi işlevli hale getirilmeli ve toplu iş sözleşmeleri sendikasız işyerlerine de uygulanmalıdır.